

CHRÁM

*Marie Roubalová
Eva Vymětalová Hrabáková
Tomáš Butta*

**v Bibli,
historii**

**a symbolickém
významu**

Chrám v Bibli, historii a symbolickém významu

Autoři:

ThDr. Marie Roubalová, Th.D.

ThDr. Eva Vymětalová Hrabáková, Th.D.

ThDr. Tomáš Butta, Th.D.

Odborná recenze: doc. ThDr. Jiří Beneš, Th.D.

Ilustrace na obálce: Mgr. Jana Wienerová

Sazba a obálka: Ing. Pavel Blažek, jpb

Korektura: Mgr. Jana Krajčířiková

Tisk: Josef Sedláček Sprint Servis

Počet stran: 202 + 4 barevná příloha

Vydala Církev československá husitská

Vydání první Praha 2021

Copyright©Církev československá husitská 2021

ISBN 978-80-7000-177-6

Obsah

Slovo na úvod	4
A. Struktura a vybavení přenosné pouštní svatyně (miškan) a Chrámu (mikdaš) podle Tanachu a rabínské tradice	5
<i>Marie Roubalová</i>	
B. Chrám jako místo Božího přebývání – symbolika, biblická paměť a dějiny	133
<i>Eva Vymětalová Hrabáková</i>	
C. Kázání na biblické texty s tématem chrámu	167
<i>Tomáš Butta</i>	
Doslov	199
<i>Jiří Beneš</i>	

Slovo na úvod

Tato publikace s ústředním tématem „chrám“ nabízí čtenářům přístupy a pohledy biblické, židovské, historické, religionistické i zaměření homiletické.

Knížka je určena duchovním, kazatelům, vyučujícím náboženství a studentům teologie i dalších oborů. Poznatky v ní mohou nacházet ti, kteří se zabývají církevní architekturou, neboť biblický stánek smlouvy a jeruzalémský chrám se staly významnými inspiračními zdroji pro pojetí liturgického prostoru v křesťanství. Předkládaná pojednání zaujmou jistě čtenáře i z širšího okruhu, kteří se zajímají o poznávání dávných kultur a světa starověkých náboženství.

Děkuji oběma autorkám dr. Marii Roubalové a dr. Evě Vymětalové Hrabákové, že se tématu s badatelským zájmem a důkladností věnovaly a mohlo tak vzniknout toto ucelené a přehledné zpracování, které prohlubuje naše poznání o jeruzalémském chrámu. Dík náleží i panu doc. Jiřímu Benešovi z Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, za jeho odbornou podporu a vstřícnost, s níž doprovázel vznik této publikace od počátku až k jejímu vydání. Děkuji Mgr. Janě Wienerové za citlivě zpracovaný výtvarný motiv chrámu pro obálku.

Ještě bych chtěl uvést jednu důležitou okolnost spojenou se vznikem této knížky. Pracovali jsme na ní právě v čase, kdy v chrámech, kostelích, kaplích, sborech a modlitebnách byla z důvodu pandemie omezena účast, a dokonce byly tyto prostory po určitou dobu pro věřící a veřejnost zcela uzavřeny. O to více vynikl význam chrámu jako místa zakoušené osobní spirituality, ale i jako zcela konkrétního prostoru vzájemného setkávání a společného života z víry.

Červen L. P. 2021

T. B.

ČÁST A

Struktura a vybavení přenosné pouštní svatyně (miškan) a Chrámu (mikdaš) podle Tanachu a rabínské tradice

Marie Roubalová

Obsah

Úvod	9
I. Může člověk postavit Bohu příbytek?	13
II. Stavby Tanachu navržené Bohem	14
III. Přenosná pouštní svatyně (miškan, ohel moed)	15
1. Výrazy označující přenosnou pouštní svatyni	16
2. Tři vrstvy přenosné pouštní svatyně	17
3. Dva stany setkávání	17
3.1 Stan služby Bohu (velký stan)	18
3.2 Stan mluvení s Bohem (malý stan)	19
IV. Chrám v Jeruzalémě (mikdaš)	20
1. Výrazy používané pro označení Chrámu	22
2. Budova Chrámu a její okolí	24
2.1 Hora Mória	24
2.2 Půdorys, velikost a orientace Chrámu	26
2.3 Stavební materiál	27
2.3.1 Kameny	27
2.3.2 Dřevo	29
2.3.3 Kovy	30
2.4 Chrámové vybavení	31
2.5 Voda pro Chrám	32

2.6	Chrámoví služebníci	32
2.6.1	Lid Izraele (am Jisrael)	33
2.6.2	Levité (levijim)	34
2.6.3	Kněží (kohanim)	35
2.6.4	Velekněz (kohen hakohanim)	39
2.6.5	Zástupce velekněze (segen/segan/sagan)	41
2.6.6	Strážci (šomrim) – levité a kněží	41
2.6.7	Velitelé (memunim), správci (amarkelilm) a pokladníci (gizbarim)	43
3.	Nádvoří (chacer, azara)	45
3.1	Hradby a zdi na nádvořích	45
3.1.1	Zed' kolem Azary (chejl)	46
3.1.2	Plot (soreg)	47
3.2	Chrámové brány a jejich prostory	48
3.3	Podlaha nádvoří	49
3.4	Schody na nádvořích	50
3.5	Struktura, budovy a vybavení nádvoří	50
3.5.1	Vnější nádvoří (Nádvoří chrámové hory a Nádvoří žen) a jeho brány	51
3.5.1.1	Nádvoří chrámové hory (har habajit) a jeho brány	51
3.5.1.2	Nádvoří žen (Ezrat našim) a Východní brána (Šaar mizrach)	57
3.5.2.	Vnitřní nádvoří (Azara) a jeho brány	60
3.5.2.1	Nádvoří Izraele (Ezrat Jisrael)	67
3.5.2.2	Kněžské nádvoří (Ezrat kohanim)	74
3.5.2.3	Vnitřní kněžské nádvoří (Ezrat kohanim pnimit)	77
4.	Struktura Chrámu	88
4.1	Předsín' (ulam/elam)	89
4.1.1	Vybavení a ozdoby předsíně	91
4.1.2	Bronzové sloupy	92
4.1.2.1	Umístění, velikost a vzhled sloupů	92
4.1.2.2	Jména sloupů (Jachín a Boaz)	92
4.1.2.3	Účel a symbolika sloupů	94
4.2	Chrámová loď (hejchal)/Svatyně (Kodeš)	94

4.3	Velesvatyně (kodeš hakodašim) se schránou	105
4.3.1	Velekněz vstupující do velesvatyně o svátku Jom kipur	107
4.3.2	Výrazy používané k označení schrány	108
4.3.3	Účel a symbolika schrány	110
4.3.4	Vznik a dějiny schrány podle Tanachu a rabínské literatury	111
4.3.5	Velikost, vzhled a umístění schrány	113
4.3.6	Zlaté kruhy a tyče	114
4.3.7	Příkrov (kaporet)	116
4.3.8	Cherubové (keruvim)	116
4.3.8.1	Význam výrazu „keruv“	116
4.3.8.2	Umístění cherubů v miškanu a v Chrámu	118
4.3.8.3	Vzhled a velikost cherubů	119
4.3.8.4	Účel a symbolika cherubů	120
4.3.9	Obsah schrány	121
4.3.10	Zpřítomnění archy v současnosti	123
V.	Závěr	123
	Prameny a literatura	126

Struktura a vybavení přenosné pouštní svatyně (miškan) a Chrámu (mikdaš) podle Tanachu a rabínské tradice

Marie Roubalová

Úvod

*„Svatý, buď požehnán, si přál, aby stejně
jako měl příbytek nahoře, tak měl také příbytek dole.“
(Midraš Tanchuma, Bechukotaj 3,1)¹*

*„Chrám (mikdaš) se někdy nazývá miškan a pouštní
putovní svatyně (miškan) se někdy nazývá mikdaš.“
(Ejn Jaakov, Eruvin 1,1)²*

Přenosná pouštní svatyně a Chrám jsou stavby, které většina lidí považuje za dávnou, zpravidla zapomenutou, minulost. Z jedné stavby se do dnešních dnů nedochovalo nic a z druhé jen něco málo, co dokáže vzbudit to správné rozechvění (s výjimkou zbožných rabínů) pouze u archeologů, vykazujících pro zbytek lidstva nepochopitelné nadšení dokonce i z několika zašlých střepů. Nejznámější zachovaný pozůstatek okolí Chrámu (z Herodovy přestavby) jsou dvě řady kamenů západní zdi (Hakotel hamaaravi³). Podle jedné z židovských legend nepodlehla tato část zničení při obléhání Římany (v roce 70 o. l.), protože byla zbudována těmi nejchudšími z chudých.⁴

Co nám může přinést poznávání těchto starobylých, dávno zaniklých svatyní? Existuje vůbec něco takového? Jen málo čtenářů pravděpodobně nadchnou údaje o jejich tvarech, rozměrech a vybavení. Většina z nás se bude dívat s nedůvěrou na nekonečné spory učených rabínů a vzděla-

¹ Srov. „Svatyně dole odpovídá svatyni nahoře“ (BT, Taanit 5a).

² BT, Eruvin 2a.

³ Hebrejské výrazy jsou v textu přepisovány foneticky (Blíže k této problematice: PRUDKÝ, M., *K transkripci hebrejštiny*. Teologická reflexe 1/1995; NOSEK, B., *Pirkej avot. Výroky otců. Traktát Babylónského talmudu s paralelním českým překladem a komentářem*. Sefer, Praha, 1994, s. 182–184). Výslovnost hebrejských souhlásek a samohlásek se přidrží současné výslovnosti moderní hebrejštiny (oproti původní biblické hebrejštině je zjednodušena). V textu není zohledněna původní délka samohlásek (výjimkou je slovo Tóra, jehož přepis je již v české literatuře vžitý), zdvojení souhlásek, člen není oddělován od slova pomlčkou a slovo následující po něm nezačíná velkým písmenem a nejsou v něm uváděny speciální znaky pro souhlásky alef a ajin (s výjimkou citací pramenů a literatury). Vlastní jména známá z Tanachu jsou zpravidla uváděna podle Českého ekumenického překladu.

⁴ NEWMAN, J., SIVAN, G., *Judaismus od A do Z. Slovník pojmů a termínů*. Sefer, Praha 1992, s. 243.

ných teologů o účelu, vybavení a zejména o přesné lokalizaci jednotlivých budov i většiny jejich vybavení. Přesto v souvislosti se svatými budovami existují minimálně dvě věci, u nichž zpozorní téměř každý. První je zodpovědnost každého člověka za vlastní svatost a čistotu, která se musí zvyšovat, když se blížíme k něčemu svatému, jak uvidíme dále. Druhá věc s tou první souvisí. Nikdo se nesmí domnívat, že svaté místo a přístup k němu se týká jen těch mocných a významných. A to i přesto, že jedna část jeruzalémského chrámu (dále jen Chrám) se nazývala „hejchal“, což je hebrejský výraz, který můžeme přeložit nejen jako svatyně (dále: chrámová loď), nýbrž také jako „palác“. Palác vzbuzuje představu krále a jeho dvoru. Chrám v nás tak může evokovat podobnou představu. Můžeme se domnívat, že jde jen o ty nejmocnější, a očekávat, že nás rabínské texty zahltlí podrobnostmi o významných královských a velekněžských rodinách.

Pokud začneme studovat texty o Chrámu a jiných svatyních, budeme možná překvapeni tím, že si všímají těch nejmenších z nejmenších. Rabi Eliezer ben Jakob se například zmínil o jednom ze strážců Chrámu. Obvyčejný, ničím významný mužiček, o jehož existenci bychom neměli ani poňtí. Díky Chrámu víme již celá staletí, že žil. Proč? Tento človíček pracoval jako strážce Chrámu a nevykonával své povinnosti svědomitě. Jedné noci při své strážní službě usnul. Velitel chrámové stráže, nazývaný „muž chrámové hory“, chodil kontrolovat strážce. Pokud strážný usnul, měl velitel právo jej přísně potrestat.⁵ Rabi Eliezer nezmínil jméno dotyčného nedbalého strážného, ale řekl: „*Bratr mé matky na stráži v Chrámu usnul, zbili jej a spálili mu šaty.*“⁶ Díky Chrámu nejen, že známe tohoto človíčka (a desítky jemu podobných), ale zároveň nás jeho existence a to, co se mu přihodilo, provokuje k přemýšlení. Zbili ho? To je pochopitelné. Neplnil si své povinnosti a nic jiného si nezasloužil (jeho liknavost ve službě mohla způsobit požár, který by stál životy mnoha lidí). Ale proč mu spálili šaty? Byl tak snad zbaven odznaků své funkce strážného (jakoby vojákovi strhli prýmký)? Měla mu být zima, aby za svůj přečin trpěl? Měl být zahanben před svými kolegy? Přemýšlíme o tom a tak vnímáme běžný každodenní chod Chrámu. Tímto způsobem pro nás Chrám sestupuje z nedostupných výšin, kam jsme si ho v našich představách odsunuli, a jeho existence se pro nás stává hluboce lidská.

⁵ Mišna Midot 1,2; BT, Tamid 27b, 28a; Rambam, Mišne Tóra, Hilchot bejt habechira 8,10; Sefer hachinuch 388,3.

⁶ Mišna, Midot 1,2.

Mnohá staletí nás dnes dělí od doby, kdy nepřátelské vojsko zničilo tento Boží dům. Zármutek, který tehdy ochromil všechny Boží vyznavače, si od té doby rok co rok Židé zpřítomňují v den veřejného půstu Tiša beav (devátý /den měsíce/ av).⁷ Tiša beav je nejvýznamnějším a nejsmutnějším postním dnem židovského kalendáře.⁸ Jeho atmosféra je tak truchlivá, že se někdy nazývá Černý půst.⁹ Bolest, kterou tento den člověk cítí, je stejná jako bolest, kterou mu způsobuje úmrtí nejbližšího člověka.

V souvislosti se zničením Božího domu se však židovská tradice neutápí pouze ve smutku a bolesti. S velkou nadějí toužebně vyhlíží dobu, kdy bude tento dům znovu vybudován (jako třetí Chrám).¹⁰ Než tato doba nastane, je možné upínat se k židovským legendám. Mnohé z nich vypráví tomu, kdo je ochoten jim naslouchat, že z Božího domu se toho zachovalo do dnešních dnů mnohem více, než připouští historikové a archeologové. Jedna z takových legend se vztahuje ke Staronové synagoze v Praze. Andělé podle ní přinesli kameny ze zničeného Božího domu, aby mohla být synagoga zbudována, a zase je odnesou, až bude rozhodnuto o jeho obnovení.¹¹ Historie, legendy, právní (halachická) a narativní (agadická) látka se v rabínských textech o Božím příbytku zvláštním způsobem snoubí, aby mluvily o životě člověka v tomto světě („olam haze“) i ve světě budoucím („olam haba“). Boží dům se podle nich v mnohém podobá lidským příbytkům.

⁷ Židé si tento den připomínají zničení prvního i druhého Chrámu. Bez ohledu na to, že 9. avu byl (v roce 70 o. l.) zničen pouze druhý Chrám. První Chrám byl zničen 7. nebo 10. avu (v roce 586 př. n. l.). Zároveň si Židé tento den připomínají celou řadu dalších tragických událostí, bez ohledu na to, jakého data se udály (např.: zorání půdy, na které v minulosti stával Chrám, a její přeměna v zemědělskou půdu z rozhodnutí římského místodržitele Turna Annia Rufuse a přejmenování Jeruzaléma na Aelia Capitolina v roce 132 nebo 135 o. l.; postavení pohanské svatyně na místě, kde dříve stával Chrám, v r. 136 o. l.).

⁸ BT, Taanit 30b. Je to proto, že se „připomíná tragédie spojená se zničením možnosti přicházet do blízkosti Boha, uctívat jej nařizeným způsobem a žít podle instrukcí Tóry“. Čte se Ejká (Pláč Jeremjášův), který však „nepřináší nárek nad zničením budov, nýbrž spíše nad utrpením lidí, či přesněji řečeno nárek lidu (personifikovaného do postavy opuštěné ženy) nad sebou samými, nad svým jednáním, které je přivedlo do záhuby“. BENEŠ, J., *Pláč Jeremjášův*. Praha 2020, s. 19.20.

⁹ Oproti půstu, který se koná na Jom kipur a nazývá se „Bílý půst“ (NOSEK, B., DAMOHORSKÁ, P., *Úvod do synagogální liturgie*. Praha 2005, s. 144).

¹⁰ Podle Rašiho a tosafoť postaví třetí Chrám sám Bůh (Raši, Suka 41a; Roš hašana 30a; Tosafot, Suka 41a), oproti tomu Rambam uvádí, že třetí Chrám bude stavět „pomazaný král“ a z toho důvodu o Chrám a jeho vybavení musí být vše detailně zaznamenáno (Rambam, Mišne Tóra, Hilchot melachim 1,1).

¹¹ Zdrojem pro tuto všeobecně známou legendu byly pravděpodobně texty o starověkých synagogách postavených v Babylónii (např. o synagoze v Nehardeji), které měly být rovněž postaveny z chrámových kamenů (BT, Megila 29a; BT, Roš hašana 24b).

Doma se člověk cítí v bezpečí. Žije zde, pracuje, studuje a odpočívá (dříve se zde také rodil a umíral). Je to místo, které sdílí se svými nejbližšími. Svůj domov člověk neotevře úplně každému. Někomu jen pootevře dveře a dá mu nahlédnout do své předsíně. Jiného pozve dál a nabídne mu společné stolování. Ale jen tomu, s kým chce sdílet největší intimitu, otevře i ty nejskrytější prostory. Možná je to udivující, ale také Chrám měl svou předsíň, umývárny, komory, studovny a skryté prostory. A ani do všech jeho částí nemohli vstoupit všichni. Někomu Pán domu pootevřel pouze předsíň, jiné pustil dál do vnitřních prostor, ale jen jednomu člověku jednou v roce dovolil vstoupit na nejposvátnější místo svého domu.

Lidé, kteří nebyli kněží, mohli být smutní, že nikdy nevstoupí do vnitřních prostor Chrámu. Kněze zase mohlo trápit, že nikdy nespátří nejposvátnější místo Božího domu. A velekněz, který tam směl jako jediný vstoupit, mohl být zklamán tím, že s ním v nejposvátnější části svého domu Bůh již nikdy nemluvil tak, jak hovořil s Mojžíšem v nejposvátnější části pouštní svatyně. V našich dnech pak můžeme být zkroutěni všichni z toho, že již ani z dálky nelze Boží dům spatřit. Propadnout tomuto smutku však lze, jak již bylo řečeno, pouze v jediný den, který byl k tomu ustanoven (Tiša beav). V jiných dnech se z Chrámu radovat lze. Každý z nás může vstoupit do Božího domu a projít všechna jeho zákoutí (dokonce i ta nejtajnější). Můžeme otevřít Tóru¹² a studovat texty, které do nejmenších detailů popisují Boží příbytek, jeho strukturu, vybavení, rituály a Boží příkazy (micvot¹³), které se k němu vztahují. Naše oko sice nikdy nic z toho neuvidí, ale máme tu výsadu, že naše ucho může slyšet i ty nejtajnější věci. Jak je uvedeno v Talmudu: „*S těmi, kdo studují (texty týkající se) Chrámu, je to, jako by byl Chrám postaven za jejich dnů.*“¹⁴ Proč tedy i přesto zachvátí Židy jednou v roce tak strašný stesk po Božím domě, když mají tuto možnost? Odpověď je jednoduchá. V den Tiša beav je zakázáno studovat Tóru. Důvodem je to, že studium Tóry přináší radost a o Tiša beav by se člověk neměl radovat.¹⁵

¹² Tóra (Učení) v užším slova smyslu označuje první část Tanachu (Hebrejské bible), tj. Pět knih Mojžíšových (Torat Moše/Mojžíšovo učení). V širším významu označuje spojení Psané Tóry, kterou Moše zapsal, a Ústní Tóry, která byla nejprve tradovaná z generace na generaci pouze ústně.

¹³ Existuje 613 micvot (náboženských příkázání), z nich je 248 pozitivních – „micvot ase“ (počet pozitivních micvot odpovídá počtu kostí a šlach, protože právě ty jsou velmi potřebné k tomu, aby člověk něco učinil) a 365 (podle počtu dní v roce) negativních, které zakazují něco činit – „micvot lo taase“.

¹⁴ BT, Menachot 111a.

¹⁵ BT, Taanit 30a; Kicur šulchan aruch 124,5. Někteří rabíni dovolují zbožnému muži, který Tóru studuje pravidelně: „čist pasáže, které obvykle nečte, a studovat témata, která obvykle nestuduje“, žalozpěvy, texty o zkáze Chrámu, knihu Job, Moed katan obsahující ustanovení pro truchlící, texty o pádu Jeruzaléma v traktátu Gitin (BT, Taanit 30a; BT, Gitin 55b-58a).

ČÁST B

Chrám jako místo Božího přebývání – symbolika, biblická paměť a dějiny

Eva Vymětalová Hrabáková

Obsah

I.	Úvod: Bůh v chrámu	135
1.	Doba bronzová na Předním východě (3500–1100 př. n. l.)	137
1.1	Sumerské chrámy	137
1.1.1	Chrámy ve městech	138
1.2	Egyptské chrámy	140
1.3	Levantský chrám jako předstupeň chrámu v Jeruzalémě	141
2.	Chrámy doby železné na území starověkého Izraele a Judy	143
2.1	Šalomounův Chrám	143
2.2	Zvláštnost Šalomounova Chrámu a okolnosti archeologických nálezů	145
3.	Jóšijášova reforma	146
3.1	Koně a vozy slunečního božstva v Hospodinově Chrámu (2 Kr 23,11)	148
3.2	Kněží kemarim (2 Kr 23,12)	149
4.	Zánik prvního Chrámu a podoby jeho renovace	150
5.	Druhý Chrám	151
5.1	Kultovní život mimo Jeruzalém v době perské a helénistické	155
5.1.1	Galilea a Samaří	155
5.1.2	Ostrov Jéb/Elefantiné	156
6.	Hospodinův Chrám v době helénistické, za času Makabejců a Hasmonejského království	157

7.	Rekonstrukce Chrámů za Heroda Velikého	160
8.	Jeruzalémský Chrám do jeho zkázy roku 70 n. l.	160
II.	Závěr: Bůh v našich domovech	162
	Prameny a literatura	164

Chrám jako místo Božího přebývání – symbolika, biblická paměť a dějiny

Eva Vymětalová Hrabáková

*„Jedno od Hospodina žádám a po tom toužím:
abych směl přebývat v Hospodinově domě
po všechny dny svého života,
abych požíval Hospodinovy něhy
a patřil na jeho chrám.
Neboť v den neštěstí skryje mě ve svém stánku,
v úkrytu svého stanu mě schová,
na skálu mě zdvihne. (Ž 27,4-5)*

Překlad z Taizé

I. Úvod: Bůh v chrámu

Prostorem setkání Hospodina s člověkem byla podle biblických svědectví vyvýšenina. Buď se jednalo o vršek přírodní – kámen, pahorek či horu, anebo uměle vytvořený – stan setkávání, chrám, synagogu i dům. Jelikož se v Hospodinově příbytku okouší slast a čerpá síla (Ž 27,4 a Ž 34,9), jsou lidská přání setkat se s Bohem a okusit jeho blahodárnou přítomnost vyjadřována touhou po chrámu a v něm se odehrávajícím kultu. (Srov. Ž 42 a Ž 84) Chrám reprezentuje Boha, jeho moc i slávu, v Božím domě se vyvolává, šíří a přijímá Hospodinovo požehnání. Všechna tato abstraktní vyjádření nám přibližují biblické i staroorientální výrazové prostředky rozličnými obraty. Nejvíce z nich vynikají následující metafora.⁸⁶¹

Jeruzalémský Chrám⁸⁶² stojí stejně jako jiné svatyně na posvátné hoře. Skála samotná do určité míry svatyni reprezentuje. (Ž 31,3) Chrám bývá často obehnán masivními stěnami, připomínajícími tvrdost a neochvějnost přírodního podkladu, jímž je svatý pahorek. Mohutné hradby, podo-

⁸⁶¹ **Metafora** (řecky μεταφορά, *metafora*; latinsky *translatio* – doslova „přenesení“, v dnes archaické češtině se označovala jako *přenáška*^{[1][2]}) je jazyková a rétorická literární konstrukce spočívající v přenášení významu na základě vnější (strukturální) podobnosti. Je druhem tropu, tedy přenášení významu původního pojmenování na jiný předmět. Je součástí funkce a užívání jazyka, ale zvláštní význam má zejména v poezii. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2021-5-2]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Metafora?ve-action=edit>

⁸⁶² Z úcty k tradici judaismu píšeme ve spojení jeruzalémský Chrám, Šalomounův Chrám, první Chrám, druhý Chrám s velkým Ch u podstatných jmen.

bající se kamennému valu, zabezpečují před útokem nepřátel a naplňují roli útočiště. Skála i obranná věž jsou tedy metaforou, které představují Hospodinovu moc a ochranu. Chrám tak slouží jako obranná stavba (pevnost) i kultický prostor zároveň.

„Bud' mi skálou záštitnou, bud' opevněným domem pro mou spásu.“
(Ž 31,3)

Literární poznatek, že je Hospodin přirovnáván ke skále a k opevněnému městu coby středu kosmu, nevyjadřuje pouze jeho obranný a ochranný vztah vůči Izraeli, nýbrž připodobňuje Hospodina k pevnému, neměnnému a trvalému bytí v protikladu k otevřeným chaotickým mocnostem. Posvátná hora Sijón je vnímána jako střed světa, doslova kosmická hora. (Iz 28, 16) V tomto myšlenkovém úsu je Bůh skalou, se všemi jejími charakteristikami. S tímto pojetím se setkáme v Tanachu i v Septuagintě, která na několika místech překládá hebrejský pojem *cur/swr* „skála“ řeckým výrazem *theos* „bůh“. Také rabíni posléze odvozují pojem *cur (swr)* „skála“ od slovesa *jsr* „tvořit“ a překládají ho jako Tvůrce či Stvořitel (Bůh je Skála, Bůh je Tvůrce). Postupně však tuto metaforu naplňují spirituálním obsahem, který vede k chápání a přijetí Boha, jenž je skalou, pevností a chrámem mého srdce (Srov. Ž 73,26).

Každý dům vystavěný bohům na naší zemi představuje zmenšený model prvotního zdroje života a božské vlády nad tímto světem. Podle rozšířené staroorientální kosmogonie se svět vynořil z prvotních vod jako hora, jejíž základy jsou v nitru země a vrcholek v nebesích. Na této prahore, jež v mýtické poetice spojuje nebe se zemí i dalšími vesmírnými sférami, se podle tradic dávnověku usadil bůh, který shlížel na svět a udržoval ho v chodu. Kromě pro člověka nedohlédnutelné kosmické hory však bůh sestupoval do lidských sídlišť, aby zde navštívil své příznivce, tvořil s nimi společenství a těšil se z pozornosti svého lidu. Pro jeho pohodlí a konkretizaci vlastních představ o dobrém domě pro boha lidé začali tvořit první svatyně v přírodě a později se propracovali k stále honosnějším božím domům, které začali nazývat chrámy, tedy paláci pro božské vládce. Ze všech lidských příměřů pak nosným zůstává dům, potažmo dům na skále,⁸⁶³ jenž chrání před rozkladnými mocnostmi přírodními i lidskými a nabízí nejen útočiště bohům, ale především lidem, kteří se choulí v boží blízkosti. Stává se společným domovem bohů i lidí.

⁸⁶³ Srov. Kázání na hoře Mt 5-7. Na skále se uskutečňuje nové svolání Božího lidu. (Mt 16,18)

A jakou úlohu hrála skála a na ní, či pod ní, vybudovaný příbytek Boží v historii starověkého Předního východu a v dějinách starověkého Izraele, se teď společně pokusíme zrekonstruovat.

1. Doba bronzová na Předním východě (3500–1100 př. n. l.)

1.1 Sumerské chrámy

Abychom pochopili způsoby ztvárňování božího příbytku uprostřed lidských sídel v náboženství starověkého Izraele, musíme nahlédnout do informací dvou nejstarších civilizací starověkého Předního východu. Můžeme začít od Mezopotámie.

Stará sumerská civilizace kladla velký důraz na stavbu domů pro božské bytosti, a tak, podobně jako u lidských domů, nesl božský příbytek pojmové označení *É*. Chrámy pro rozličné bohy sumerského a později i semitského panteonu se stavěly tam, kde si bůh získal patřičný věhlas, a tudíž se stalo prestižní záležitostí sídliště, města či městského státu, vybudovat mu vhodný příbytek. Ten tvořil chrám, v případě větších božích domů mnohdy rozčleněný na tři části – předsíň (nádvoří), chrámovou loď a svatyni, kde bývala socha božstva, které mělo k chrámu domovské právo. Mezopotámské chrámy sumerské i semitské se následně proslavily tzv. „schody do nebe“, proslulými *zikuraty*, jež představovaly pozoruhodnou stupňovitou pyramidu s prostranstvím a místností⁸⁶⁴ na jejím vrcholu.¹

Ačkoliv nejstarší osídlení v Mezopotámii popisuje městský stát Eridu z 6. tisíciletí př. n. l. a připomíná, že již v této době zde byl vybudován chrám z pálených cihel eridskému hlavnímu bohu Enkimu, stvořiteli člověka, normativ pro stavbu chrámu a zikuratu se ustálil až ve 4. tisíciletí př. n. l. Zajímavé jsou i písemné záznamy, jež se k tomuto chrámu váží, neboť se v nich píše, že na chrámovém nádvoří eridského božího domu byl

⁸⁶⁴ I když zikuraty poutají naši pozornost nejvíc, dodnes nemáme jasně podložené informace o tom, co přesně se na vrcholcích zikuratů odehrávalo. Uvažuje se o rituálu posvátné svatby, kterou rituálně naplňoval panovník městského státu s velekněžkou. Je to náboženské jednání, kterým měli oba účastníci přinést analogicky k božským párům požehnání a plodnost pro svůj lid a zemi. V souladu s předpokladem jako na nebi, tak i na zemi, svým konáním měli rituálně napodobovat božský pár. Zcela vyloučené však nejsou ani úvahy o kultickém prostoru pro obětování. Je dost pravděpodobné, že zejména v období pozdějším se mohlo jednat i o prostor určený jako observatoř kněží – astrologů, kteří se zaměřovali na sledování nebeských těles a výklad jejich důsledků pro život na naší planetě (v jejich nejbližším prostředí). Srov. HRŮŠA, Ivan. *Bohové, chrámy, obřady a lidé: Náboženství staré Mezopotámie*. Praha: Vyšehrad, 2015. ISBN 978-80-7429-538-6, s. 75.

Část C

Kázání na biblické texty s tématem chrámu

Tomáš Butta

Obsah

Úvodní poznámka	169
I. Stan pro bohoslužbu putujícího lidu	171
Ať mi udělají svatyni (Ex 25,1-9)	171
Více darů, než je potřeba (Ex 36,1-7)	172
Bohoslužebný stan místem setkání s Bohem i lidmi (Ex 40,1-9.16-30)	174
II. Chrám v Jeruzalémě – příprava jeho stavby, dokončení a posvěcení	176
Boží zaslíbení nového domu a trvalého Kristova království (2 Sa 7,1-17)	176
Přidat k získanému bohatství (1 Pa 22,5-16)	177
Chrám nerozděluje, ale spojuje (1 Kr 5,15-26)	179
Vnášení Božího slova do chrámu i každodenního života (1 Kr 8,1-9)	181
Chrám prostorem pro společné i osobní modlitby (1 Kr 8,26-43)	182
Požehnání krále Šalomouna při posvěcení chrámu (1 Kr 8,54-63)	184
III. Úpadek chrámu a vize jeho budoucí obnovy	186
Dotazovat se na Boha otců celým srdcem (2 Pa 15,1-15)	186
Obnova bohoslužby a chrámu (2 Pa 29,1-7.16-17.34-36)	188
Nehemjásovo dílo obnovy a znovubudování z trosek (Neh 2,11-20)	189
Stavba chrámu projevem naděje (Ezd 1,1-6)	191

Budujte dům Hospodina zástupů (Ag 1,1-15)	193
Dílo malých začátků, ale přesto dílo Ducha (Za 4,1-10)	194
Ezechielova vize chrámu a zaslíbení jednoty a pokoje (Ez 37,21-28)	196

Úvodní poznámka

Ústředním tématem této sbírky kázání je chrám. Jedná se o výběr kázání z období mé služby patriarchy Církve československé husitské, kdy jsem častokrát kázal při bohoslužbě k výročí sboru. Každé výročí staršího sboru, dokončení jeho oprav či otevření nového nás vede k zamyšlení nad smyslem bohoslužebného prostoru.

Bible nám k tomu poskytuje nadmíru bohatou inspiraci, neboť stánek smlouvy či jeruzalémský chrám má v dramatických dějinách Božího lidu své zvláštní místo a v celkovém poselství Bible svoji hlubokou symboliku.

Vybraná kázání zazněla v konkrétních místech, situacích i čase, avšak pro účel této publikace v nich byly ponechány pouze takové aplikace a aktualizace, které jsou obecnějšího charakteru a týkají se významu křesťanské stavby a funkce bohoslužebného prostoru dnes.

Základním pramenem pro zde zařazená kázání jsou starozákonní události a svědectví. Jako kazatel nahlížím na chrám podle biblického poselství Starého zákona z hlediska víry v Ježíše Krista a novozákonního pojetí bohoslužebného prostoru, kdy chrámem je především živé společenství věřících.

T. B.

I. Stan pro bohoslužbu putujícího lidu

Ať mi udělají svatyni

Biblický text: Ex 25,1-9

Na hoře Sínaj dostal Izrael prostřednictvím vůdce lidu Mojžíše Desatero a mnoho dalších přikázání, podle kterých se měl ve svém životě řídit. Mezi těmi nařízeními a pokyny byl i příkaz vybudovat svatyni. Bůh skrze Mojžíše oznámil lidu: „Ať mi udělají svatyni a já budu bydlet uprostřed nich“ (Ex 25,8). Vybudování svatyně, chrámu, není jen lidskou myšlenkou, ale jde o Boží záměr. Chrám, sbor či modlitebna je zcela zvláštní a mimořádnou stavbou. Je prostorem, kde člověk může zakoušet Boží přítomnost. Jde o místo, kde se Bůh setkává se svým lidem. On, který je vyvýšený a svatý, se přibližuje a snižuje k člověku. Chrám je znamením tohoto Božího snížení a přítomnosti. „Já budu bydlet uprostřed nich,“ slyšíme ve 2. knize Mojžíšově. Izraelci zakoušeli Boží přítomnost ve stánku smlouvy a později v jeruzalémském chrámu (Ž 26,8). Ale toto Boží zaslíbení se vztahuje i na křesťanská bohoslužebná shromaždiště. Vždyť Kristus svou církev ujišťuje, že kde jsou shromážděni v jeho jménu dva nebo tři, tam je on uprostřed nich (Mt 18,20).

Stejně tak jako izraelská svatyně, i každý křesťanský sbor je budován z darů a obětí. Hospodin vyzval Mojžíše: „Vyberte oběť pozdvihování pro mne od každého, kdo ji ze srdce dobrovolně odevzdá“ (Ex 25,2). Právě výslovně: „Kdo ji ze srdce dobrovolně odevzdá.“ Nejde tedy o nějaké vymáhání, nikdo k tomu nemůže být nucen, jedná se o dobrovolný dar. V tomto smyslu mluví také apoštol Pavel: „Každý ať dává podle toho, jak se ve svém srdci předem rozhodl, ne s nechutí ani z donucení, vždyť radostného dárce miluje Bůh“ (2 K 9,7). U Izraelců se projevila velká úcta vůči Bohu a s ní i štedrost. Izraelci přinášeli plátna, kůže, zlaté předměty i další (Ex 35,21). Nakonec přinesli ještě víc, než bylo třeba, takže stavba mohla být započata (Ex 36,6-7). Uvědomujeme si, že také křesťanské kostely i sbory naší církve byly zbudovány a jsou udržovány z mnohých obětí a darů, které byly zcela dobrovolně přinášeny a shromážděny.

Izraelci se snažili uctít Boha tím nejlepším, co měli. Nejen truhla pro Desatero či sedmiramenný svícen byly ze zlata, ale i různé detaily jako misky.

Mohli bychom si říci: „Nač takové plýtvání! Nemohlo to být z levnějších materiálů?“ Ale zde vidíme, že úcta k Bohu má svůj konkrétní výraz. Izraelský stánek byl velkorysým činem, který byl vykonán pro oslavu Boha.

Po úspěšně skončené sbírce se mohl starozákonní lid pustit do prací na stánku smlouvy. Mojžíš vyzval lid: „Každý, kdo je mezi vámi dovedný, ať přijde a dělá vše, co Hospodin přikázal“ (Ex 35,29). Na vybudování svatyně se podíleli mnozí. Každý, kdo něco dokázal, kdo něco uměl, přišel a podílel se na společném díle. V takové spolupráci vznikaly i stavby sborů naší církve. Chrám však není nikdy zcela dokončen, nikdy není hotov. Vždy se dá něco zlepšit, obnovit, uzpůsobit přítomné době. Konkrétní stavba a její stav svědčí o víře a ochotě konkrétních lidí, sester a bratří.

Když čteme ve Starém zákoně o stavbě a vybavení stánku smlouvy, poznáváme, že se jednalo o dokonalou stavbu a umělecké dílo. Dovídáme se, že se na zhotovení podíleli ti, kteří měli zvláštní duchovní dar (Ex 35,31). Umělecká tvořivost je darem Ducha svatého. Umění, kultura souvisely vždy s náboženstvím a vírou. Uměním, lidskými tvořivými schopnostmi může být oslaven Bůh. A to se týká architektury a výtvarného umění – hry tvarů a barev, ale i hudby – hry tónů a zvuků. V později vybudovaném starozákonním jeruzalémském chrámu měla hudba své důležité místo, jak dokládá Žalm 150, který je výzvou k chvále hlasem i hudebními nástroji.

Jestliže se ve Starém zákoně začteme do podrobného popisu stánku smlouvy, pak zjišťujeme, že stavba měla pozoruhodnou pravidelnost. Harmonie a souměrnost měla vyjádřit harmonii a Boží řád. Chrám je odleskem Boží slávy, předobrazem nebeské svatyně, která nebyla zbudována lidskýma rukama. Každý chrám je jen napodobením dokonalého nebeského Otcova domu s mnoha příbytky, o kterém mluví Ježíš (J 14,2).

Více darů, než je potřeba

Biblický text: Ex 36,1-7

Ve Starém zákoně v knize Exodus se dovídáme o tom, jak vznikal Boží stánek, který zviditelňoval Hospodinovu přítomnost uprostřed izraelského lidu putujícího k zaslíbené zemi. Když se však podíváme na celek této druhé knihy Mojžíšovy, zvané Exodus, zjišťujeme, že svatyně, Boží stánek, kostel, není tím hlavním a prvořadým. Je spíše až na konci knihy, kde je

DOSLOV

Čtenáře Bible může po přečtení této knihy napadnout: A potřebuje vůbec Pán Bůh nějaký chrám? Nejsme to my, kdo si ze vztahu s Bohem potřebujeme vytvořit náboženství a v něm pak Bohu přidělovat místo, kde by měl bydlet? „*Zdalipak jsem kdy řekl některému z izraelských vůdců, jemuž jsem přikázal pást Izraele, svůj lid: Proč mi nezbudujete cedrový dům?*“ (2 S 7,7). Tak se ptá Bůh Davida, který dostal nápad dům Bohu postavit. A o několik století později to skrze Izajáše Bůh ještě zdůrazní: „*Mým trůnem jsou nebesa a podnoží mých nohou země. Kdepak je ten dům, který mi chcete vybudovat? Kdepak je místo mého odpočinku?*“ (Iz 66,1). I stavitel chrámu pak v kontextu obou Hospodinových výroků vyjadřuje ve své modlitbě při vysvěcování chrámu rozpaky nad smysluplností své stavby: „*Může Bůh opravdu sídlit na zemi, když nebesa, ba ani nebesa nebes tě nemohou pojmout, natož tento dům, který jsem vybuďoval?*“ (1 Kr 8,27). Tyto rozpaky v samotném Tanachu chladí euforii z majestátnosti stavby a vyvolávají otázku: Je tedy chrám příbytkem Hospodinovým, nebo spíše monumentálním pomníkem Šalomounovým, který si buď postavil sám, nebo mu jej postavila judská ideologie? A to nás vrací k Mojžíšovu mnohokrát opakovanému upozornění na to, že „*Hospodin, tvůj Bůh*“ se vyskytuje pouze na tom „*místě, které vyvolí, aby tam přebývalo jeho jméno*“. (např. Dt 26,2). Je to tedy jen na Bohu, kde bude.

Alé jeruzalémský chrám je historická a náboženská realita, kterou je nutné reflektovat. Podněty k vyrovnání se s touto realitou nám poskytují tři duchovní husitské církve a současně učitelé z prostředí Husitské teologické fakulty UK v Praze. Dr. Tomáš Butta je osmý patriarcha Církve československé husitské a učitel praktické teologie. Dr. Marie Roubalová a dr. Eva Vymětalová Hrabáková působí na katedře biblistiky a judaistiky HTF UK Praha.

Čtenář je do problematiky chrámu v této publikaci vtahován dvojím způsobem: racionálně a spirituálně. Racionální přístup prezentují odborné studie, spirituální přístup homilie patriarchy Tomáše Butty. Dohromady skládají učební látku, která ukazuje, z jakých pozic jednotliví autoři vycházejí, s jakou literaturou pracují, v jakém kontextu se pohybují, co považují za nosné pro svá zjištění. Tedy čemu přisuzují váhu jakéhosi kánonu.

Kánonem Marie Roubalové je židovská písemná tradice, jejíž součástí je i Tanach. Tomu odpovídá i charakter její studie, ohromující rozsahem

shromážděného a sestudovaného materiálu a podrobnou znalostí rituálních předpisů. Marie Roubalová přehledně uspořádala to, co si kdo z rabínů pamatuje o Druhém chrámu, a uvádí čtenáře do toho, co si o tom myslí nejen rabíni, ale i někteří soudobí badatelé. Vychází při tom ze svědectví rabínů o chrámu v Mišně, které někde kombinuje s historickými studiemi a na internetu dostupnými odbornými články. A vytváří detailní popis celého chrámového komplexu, který leckde připomíná 3D vizualizaci s komentářem zasvěceného průvodce, umožňující plastický vhled do provozních prostor (komnat) nutných k zajištění provozu svatyně (bohoslužby). Marie Roubalová sama má výbornou představivost, a proto také umí pracovat s představivostí čtenáře, když mu dává nahlédnout i do skrytých zákoutí tohoto světa ve světě. Velmi se to podobá Ezechielovým vizím, na něž Marie Roubalová často odkazuje. Čtenář pak má dojem, že tato místa skutečně navštívil a pochopil, jak personálně náročný a perfektně zorganizován musel chrámový provoz být. A k tomu se mu dostává výkladu pro popis v chrámu použitých hebrejských termínů, výkladu metafyzického rozměru sledovaného prostředí (prostoru) a dosahu chrámové architektury na vzhled, vybavení a funkci synagog.

Kánonem Evy Vymětalové Hrabákové je Bible v úzké vázanosti na religionistické pozadí a archeologický výzkum jako interpretační kontext. Eva Vymětalová pracuje s Tanachem jako s náboženským textem zásadně poznamenaným judskou ideologií z doby Druhého chrámu. Konfrontací s aktuálními výsledky archeologického bádání klade ohledně existence funkce chrámu velmi znepokojivé otázky, které zprávu Tanachu o jeruzalémském chrámu ukazují coby ideologický konstrukt. Z toho vyplývá, že byl Šalomounovi přisouzen vznik již dávno existující neizraelské svatyně. To vysvětluje kritický tón, jakým Šalomounovo stavební úsilí popisuje judský autor královských knih. A konfrontací s aktuální religionistickou interpretací obrazu tehdejší náboženské kultury ukazuje Eva Vymětalová náboženství Izraele jako indiferentní, synkretistické a nevyhraněné. Dlouhodobý trend moderního výzkumu, se kterým ve své studii Eva Vymětalová seznamuje, je ukázat, že (a) všechno bylo mnohem nejednoznačnější, dynamičtější, neuspořádanější a nepřehlednější, než se nám z Tanachu jeví; (b) Tanach není spolehlivý zdroj; (c) Izrael je více podoben svému okolí a více spjat s tehdejší kulturou, než by si byl čtenář Tanachu ochoten připustit. Jakkoli jsou to překvapivá zjištění, přístup Evy Vymětalové je vyvážený (archeologické ani religionistické interpretace nepřeceňuje) a její podněty před-

stavují sofistikovanou racionální korekci jak pojetí, které zastává Marie Roubalová, tak pojetí, které zastává Tomáš Butta.

Homilie Tomáše Butty vyvažují předchozí přístup odborných studií. A ukazují, jak může zvěst Starého a Nového zákona ovlivňovat myšlení a jednání církve i duchovní život věřícího člověka. Tomášovi Buttovi totiž nejde jen o pouhé racionální porozumění. On se pokouší strhnout čtenáře k určité aktivitě. Proto ve svých homiliích dotahuje starozákonní látku do konkrétního praktického života církve i jednotlivého účastníka bohoslužeb. Jinak řečeno: homileticky aktualizuje podněty Tanachu do náboženského provozu křesťanských obcí.

Kánonem Tomáše Butty je Starý zákon spolu s Novým zákonem v nerozdílné jednotě tak, jako je tomu např. u B. S. Childse. To znamená, že sdělení Tanachu dotahuje do Nového zákona a v Novém zákoně mu rezonuje Starý zákon. Ale nezůstává jen na rovině textu, protože biblické svědectví je mu vyznáním víry. Proto připomíná, že u chrámu nestojí v popředí budova (Eva Vymětalová) a svědectví textu o ní (Marie Roubalová), nýbrž bohoslužebné společenství Božího lidu, který je vlastním chrámem Božím. Toto upozorňování na transcendentní rozměr sdělení, na skryté působení Boha v popisovaných událostech, je dokladem, že Tomáš Butta dobře slyší spirituální podtón biblické zvěsti. A záleží mu na tom, aby jej slyšel i posluchač. Zatímco odborné studie mají na zřeteli jev nebo text, Tomáš Butta má na zřeteli člověka.

Tomáš Butta učí, jak se biblickým textem nechat inspirovat k přemýšlení. Mobilizuje k pozornému naslouchání, resp. ke studiu Bible. A v tom navazuje na své slavné předchůdce, patriarchu Kováře (a jeho Malou Bibli) a na popularizační sondy do Starého zákona od patriarchy Nováka. Tato kontinuita je příslibem toho, že v Církvi československé husitské má vzdělávání laiků již určitou tradici. A tato tradice je živá. Podnětem k tomuto optimismu může být skutečnost, že tato publikace o chrámu stojí v řadě předchozích popularizačních aktivit spojených se jménem Tomáše Butty, které se snažily skloubit odbornou reflexi s homiletickým zpracováním a umožnit tak přístupnou formou vhled do biblického světa a myšlení. Připomeňme alespoň Základní texty duchovního života (2016), Žena v Bibli (2018), Mojžíš a Mirjam, průvodci ke svobodě (2019) a různé postily či katechetické příspěvky.

Jiří Beneš

